

İMAN VE SALİH AMEL*

*Hani, Ashab-ı Kiram 'ayrılılm' derlerken
Mutlaka 'Sûre-i ve'l-Asr'ı okurmuş, bu neden?
Çünkü meknûn o büyük sûrede esrâr-ı felâh.
Başta îman-ı hakikî geliyor sonra salâh
Sonra hak, sonra sebat; işte kuzum insanlık
Dördü birleşti mi yoktur sana hüsrân artık.*

(Mehmed Âkif)

İman, ibadet, amel, amel-i salih gibi terimler İslâmî terminolojide anahtar kavramlar olarak fevkalâde önemlidir. Bu öneme binaen bu konular, dinî kaynaklarımızda hem kavramsal çerçevede hem de birbiriyle olan ilişkileri açısından yoğun bir şekilde işlenmiş, bu cümleden olarak iman-salih amel ilişkisi ve bütünlüğü mevzuu da çokça ele alınarak hakkında makale ve kitaplar yazılmış, ayrıca bu hususlar vaaz ve sohbetlere konu olmuştur.

Bu makalede biz, önce iman ve salih amel bütünlüğü ve bunların birbiriyle olan münasebetine ana hatlarıyla temas ettikten sonra, bireysel ve toplumsal birçok problemle yüz yüze bulunan çağımız insanı için iman ve salih amelin ne anlam ifade ettiğini irdelemeye çalışacağız. Yine bu çerçevede günümüzde müminlerin iman ve amel-i salihle yeniden ve daha bilinçli bir şekilde yönelmeleri, amelleri itibariyle kendilerini yeniden sorgulamaları gerektiğini vurgulamaya çalışacağız.

* Bu metin Diyanet İşleri Başkanlığı APK Uzmanı Dr. Mehmet BULUT tarafından hazırlanmıştır.

İman ve Salih Amel Bütünlüğü

Allah'ın Hz. Peygamber vasıtasıyla bildirmiş olduğu hükümlerin, emir ve yasakların hepsine inanmak, bunların hak ve gerçek olduğunu kabul etmek şeklinde tanımlayabileceğimiz iman ile; iyi, güzel, faydalı; Allah'ın rızasına sebep olacak, kişinin iman, iyi niyet ve ihlâsla yapmış olduğu davranışlar olarak ifade edebileceğimiz salih amelin çok sayıda âyette ve çoğunlukla her ikisinin birlikte zikredildiğini görüyoruz. Bu yoğunluğu Kur'an okuyan herkes rahatlıkla fark edebilir.

Kur'an-ı Kerim'de iman ve salih amel konularının kesif bir şekilde ve birbirleriyle ilintili olarak yer alması bize, hayatımızın bir sarkaç gibi, imandan amele, amelden imana sürekli gidip gelmesi gerektiğini öğretmektedir. Nedeni açıktır; birkaç cümle ile özetlersek:

İman, amelin olmazsa olmaz yegâne unsurudur; amel de imanın tabii sonucu, şahidi ve tezahürüdür.

İmanın muhafazası, güçlendirilmesi, canlı ve parıltılı tutulması ibadet ve amelle, İslâm'ın güzel gördüğü davranışlarda bulunmakla sağlanır. Her halükârda iman nurunu söndürmek için sürekli salih amelde bulunmak gerekecektir.

İman, salih amel ile takviye edildiğinde kişi Allah'la münasebetini güçlendirir, böylece O'nun rızasını kazanabilir.

Amel, imanın pratik hayata yansıtılmasıdır.

Kalbi huzurun doya doya yaşanması, iman-amel bütünlüğünün sağlanması ile mümkündür. İmanı güçlendirecek, tehlikelere karşı onu çepeçevre sararak koruyacak olan salih amellerdir.

İman cevherinin, bulunduğu bedende kendini hissettirmesi, gücünü ortaya koyması ve vicdanî kontrolün tesisi için salih amele ihtiyaç vardır.

Sıradanlaşan hayatı anlamlı hale getirecek olan salih ameldir. Amelsizlik, yaratılış amacına aykırı davranma halidir.

Allah'la yakınlığımızı koruyabilmek, imanın salih amelle desteklenmesi ve ibadetle beslenmesi ile mümkündür.

İbadetle, amel-i salihle takviye edilmeyen iman zayıf düşebilir.

İmanını salih amelle bezemiş bir müminin nazarında her şey Allah'ındır ve her şey Allah'tandır. Bu inanca sahip olanlar sürekli olarak tercihini hayra, sa'yini hasbiliğe, davranışlarını Allah rızasına ve bunun parıltısı olan vicdan huzuruna bağlarlar.

İman ve Aksiyon

İman, bir şeye tereddütsüz inanmak demek olduğuna göre, bu yüksek kanaatin, sahibine güçlü bir azim ve irade bahşedeceği kuşkusuzdur. Dolayısıyla iman, insanı daima güzel işlere ve erdemli davranışlara sevk edecektir.

Dünya ve âhret mutluluğunun miğferi imandır; ancak, unutmamak gerekir ki, hiçbir eseri ve izi görülmeyen, sahibini güzel işlere, iyilik ve erdeme, davranış ve aksiyona geçirmeyen bir iman ve inanışın fazla bir kıymeti yoktur. Hakiki bir iman insanın bütün ruhî kuvvetlerini etkileyen, onları harekete geçiren ve böylece insanı iyi ve hayırlı işlere sevk eden güçlü inanıştır.

Hayat dinamiktir. Atomdan galaksilere her şey hareket halindedir. Bunun gibi, iyiye ve güzele doğru hareket etmemek, yerinde saymaktan öteye geri kalmak, hatta hayattan kopmak anlamına gelecektir. Başka bir ifade ile, yerinde olduğu gibi durmak, aynı zamanda bozulmak ve inhitat etmektir. Amel-i salih bir de bu çerçevede düşünmeliyiz.

Toplumsal düzeyde yaşanan bunalımlar karşısında, imanımıza dinamizm kazandırma ihtiyacı günümüzde kendini daha da çok hissettirmektedir.

Hakiki İman

Dinimizin öngördüğü hakiki iman, salih amellerle olgunluğa ulaşmış bir imandır. İslâm'ın tanımladığı iman, kişinin içinde gizlenip kalan, tutum ve davranışlarında makes bulmayan bir inanma olayı değildir. Hakiki bir imanın kişiyi iyeye, doğruya, güzele yöneltmemesi mümkün değildir; daha doğrusu böyle olmak durumundadır. Buna göre iman vicdanın derinliklerinde gizlenip kalamaz; pasif ve hareketsiz olamaz. Ancak bu nitelikteki iman, ferdi ve içtimai hayatta kendisinden beklenen fonksiyonları yerine getirebilir. Allah'a ve insanlara karşı mükellefiyetleri eksiksiz yerine getirmek, kötülöklere karşı durabilmek için bu nitelikte bir imana sahip olmak gerekir. Merhum Mehmed Âkif'in, "*İman-dır o cevher ki, ilâhi ne büyüktür*" dediği iman, işte bu nitelikteki imandır ve bu imana ancak salih amelle ulaşılabilir.

Zorluk ve Darlıklarda Yeniden İman ve Salih Amele Yönelmek

Kuşkusuz amelde devamlılık esastır; binaenaleyh, salih amel, yeri geldiğinde bürünecek, gereksiz görüldüğünde çıkartılıp bir kenara bırakılacak bir libas değildir. Şu var ki, büründüğümüz bu elbiseye daha sıkı ve samimi bir şekilde sarılmak gereğini hissedeceğimiz an ve anlar da olabilecektir.

Günümüzde olduğu gibi, fert ve cemiyet olarak çetin badirelerle, toplumsal çalkantılarla yüz yüze geldiğimizde, iman ve amel yönünden durumumuzu tekrar tekrar gözden geçirmemiz, hatta her halükârda bunu rutin bir eyleme dönüştürmemiz gerekecektir. Çünkü karşı karşıya kaldığımız iç karartıcı durumların

arkasında inanç ve amel noktasındaki zaaflarımızın birinci derecede etkili olduğunu hesaba katmamız lazım.

Çevremizde her gün onlarca çirkin ve münker olay ve davranışları görüp işitmemiz artık sıradan şeyler olarak kanıksanır hale gelmişse, insanımızın sürüklendiği ahlâkî çürümüşlük karşısında fert ve toplum olarak bir mesuliyet duygusu taşıyamıyorsak, kötülüklerin izalesi doğrultusunda yeterli gayreti sarf etmiyorsak, gençliğimizin geleceğini kurtarmak adına yapabileceklerimiz üzerine kafa yormuyorsak, bu anlamda tepkisiz bir toplum haline gelmişsek bu durumda hepimizin tek tek iman ve amel noktasından kendimizi sorgulamamız icap eder. İman ve amel noktasından hangi zaaflarla malûl hale geldiğimizi, ibadet ve taatımızdan, ahlâkî erdemlerimizden neleri yitirdiğimizi düşünmeliyiz.

Konuyu dünya ölçğinde de düşünebiliriz: Dünyanın her tarafında insanlığın karşılaştığı yıkımlar; şiddet ve savaşlar, insanlığın topyekûn geleceğini tehdit eden kimyasal silahlar, çevre kirliliği, evrenimizin artık yaşanamayacak boyutlarda tahribi, toplumlarda görülen genel ahlâkî çürüme göz önüne alınırsa bütün bir beşeriyetin kutsal değerlerden uzaklaştığını rahatlıkla öne sürebiliriz. Bu durumda, herkesin kendi durumunu kendi kutsalı açısından yeniden bir değerlendirmeye tabi tutma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

İşte iman ve salih amele bir de bu açıdan bakmalıyız. Kur'an'ın "hüsranda olmayanlar"¹ diye sıraladığı iman edenler, iyi işler (amel-i salih) yapanlar, birbirlerine hakkı ve sabrı öğütleyenler grubuna dâhil olma gibi bir hedef ve amacımız olduğuna göre, çevremizde ve dünyamızda olup bitenlerden endişeye düşmemek, dehşete kapılmamak mümkün müdür? Bütün bu şartlarda imanımıza ve salih amelimize yönelmemiz, iman ve amel noktasından hangi zaaf ve hatalarımızın, ne gibi eksikliklerimizin bizi bu derekeye düşürdüğünü sorgulamamız gerekir.

¹ Bkz. Asr, 103/3.

Evet, sorgulamalıyız ve ibadetlerimizle, güzel iş ve davranışlarımızla imanımıza yeni bir aksiyon kazandırmalıyız ki, Rabbimizin Kur'an-ı Kerim'de zikrettiği şu mükâfatlara erebilelim:

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّاهُ حَيَاةً طَيِّبَةً
وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“Erkek veya kadın, kim mümin olarak iyi iş işlerse elbette ona hoş bir hayat yaşatacağız ve onların mükâfatlarını yapmaktada olduklarının en güzeli ile vereceğiz.”²

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ
أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ

“İman edip salih amel işleyenlerin kötülüklerini elbette örteceğiz. Onların işlediklerinin daha güzeliyle mükâfatlandıracağız.”³

رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْكُم آيَاتِ اللَّهِ مُبَيِّنَاتٍ لِّيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَمَنْ يُؤْمِن بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا
يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا قَدْ أَحْسَنَ
اللَّهُ لَهُ رِزْقًا

“İman edip salih amel işleyenleri, karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için size Allah'ın apaçık âyetlerini okuyan bir peygamber gönderdi. Kim Allah'a inanır ve salih amel işlerse Allah onu, içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennete sokar. Allah gerçekten ona güzel bir rızık vermiştir.”⁴

² Nahl, 16/97.

³ Ankebût, 29/7.

⁴ Talâk, 65/11.

Dua-Salih Amel İlişkisi

Burada değinmek istediğimiz bir diğer husus da şudur:

Öyle iç karartıcı olaylarla, yıkılışlarla, yüreğimizi ağzımıza getiren beklenmedik hadiselerle karşılaşırız ki, bunlar karşısında ancak iman ve salih amelimizle ayakta kalabiliriz. İşte, bir insan ve bir kul olarak üstesinden gelmesi zor bir imtihanla karşı karşıya kaldığımızda duamıza vesile edebileceğimiz nitelikte salih amelimiz/amellerimiz bulunmalıdır.

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in bize anlattığı,⁵ girdikleri mağarada mahsur kalan üç kişinin yakarışlarını hatırlayalım. Hani, bu üç şahıs, yağmurdan korunmak için girdikleri mağarada, mağaranın ağzını bir kayanın kapatması sonucu mahsur kalmışlardır. Kendi fiziki güçlerini kullanarak buradan kurtulmaları imkânsızdır. Duadan başka çareleri yoktur. Nitekim onlar da öyle yaparlar: Yapmış oldukları ve kendilerince kabule en şayan olduğunu düşündükleri birer iyiliklerini dualarına vesile kılarak, içinde buldukları durumdan kurtulmaları için Allah'a yalvarırlar. Darda kalmış bu kişilerin, Yüce Allah'ın hoşnutluğunu sağlayacak iyiliklerini dualarına vesile kılmaları, bizim için son derece öğretici ve ibret vericidir.

Tekrar ifade edersek, muhtar olduğumuz öyle durumlar olur ki, bunu Cenâb-ı Allah'a açarken duamıza vesile kılabilceğimiz salih amellerimiz bulunmalıdır. Nitekim Yüce Allah, kendisine yaklaşmamız için vesileler aramamızı emrediyor.⁶

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Genişlik ve darlık zamanlarda iman, ibadet ve dua ile irademizi güçlendirmeliyiz. İnançımıza salih amellerimizle dinamizm kazandırmalıyız. Hayatımızın her karesinde imanımızın ve amelimizin gücünü arkamızda hissedebilmeliyiz.

⁵ Buhârî, "Edeb", 5; Müslim, "Zikir", 100.

⁶ Bkz. Mâide, 5/35.

Her türlü iş ve hareketimizde Allah'ın rızasını aramayı ölçü edinmeli, hayatımızın sürekli muhasebesini yapmalıyız.

Acziyetini müdrik bir kul olarak Dergâh-ı İzzete sığınıp Erzurumlu İbrahim Hakkı gibi;

*Nâçar kalacak yerde,
Nâgâh açılır ol perde,
Derman olur her derde.
Mevlâ görelim neyler,
Neylerse güzel eyler.*

Diyerek Allah'a iltica etmeli ve O'na güvenmeliyiz.

Ashab-ı kirama imtisalen biz de Asr sûresini hatırlatarak - Merhum Mehmed Âkif, klişe olarak yazımızın başına aldığımız mısralarıyla bu sûreyi ne güzel şiirleştirmişti!- konumuzu bitirelim:

وَالْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ

“Asra andolsun ki, insan gerçekten hüsrandır. Ancak iman edenler, iyi işler yapanlar, birbirlerine hakkı ve sabrı öğütleyenler bunun dışındadır.”⁷

Toplanıp ayrılırlarken Asr suresini okumayı bir itiyat haline getiren ashab-ı kiramın bu davranışını anlamaya çalışmalıyız. Zira günümüzde buna çok daha fazla ihtiyacımız vardır.

⁷ Asr, 103/1-3.